

Slutrapport

Byråkratin i lantbruket belastar och kostar *The burden and costs of agricultural bureaucracy*

Projektnummer: O-15-21-565

Projekttidsperiod: 2016-01-01 till 2020-07-01

Huvudsökande:

Christina Lunner Kolstrup, Sveriges lantbruksuniversitet, christina.kolstrup@slu.se

Medsökande:

Sara Bergström-Nilsson, Hushållningssällskapet Halland
Helena Lans Strömblad, Växa Sverige Halland

Del 1: Utförlig sammanfattning

The purpose was to quantify the time and costs of government-related tasks burdening the agricultural sector and analyze their effects in order to help improve the profitability and competitiveness of Swedish farm businesses. Data collection involved analysis of changes in the number of regulations imposed on farm businesses 1996-2016. In online diaries, around 50 agricultural entrepreneurs recorded the time and cost spent annually on regulatory administration. Interviews were held with 30 agricultural entrepreneurs, government officials, and agricultural advisors regarding their experiences of legislative and regulatory bureaucracy in Swedish agriculture. The results showed an increase of 120% in the number of legal regulations affecting Swedish farmers during 1996-2016; predominantly affecting livestock farms. During the same period, regulations on submission of agricultural records increased by 340%, and number of occasions when a notification or permit was required increased by 450%. The administrative activity reported to take most time was recording, marking, and reporting on animals, the cost of which (per animal unit) was five-fold higher for sheep than for dairy and beef cattle. Preparation, implementation, and follow-up on official inspections also required much time. More than 70% of the entrepreneurs participating in the study were inspected at least once every six months and almost 30% of these were inspected by both the relevant authority and the industry during the same six-month period. Thus the entrepreneurs wanted municipalities, authorities, and the industry to coordinate or collaborate on inspections. Recommendations for reducing the current regulatory burden and bureaucracy facing Swedish agricultural and rural businesses were also collected. Several publications and You-tube films have been produced. The results were communicated to and discussed with the agricultural sector, relevant authorities, politicians, and organizations.

Del 2: Rapporten

Inledning

Svenska lantbruksföretagare är förpliktigade att följa omfattande lagstiftning och regler relaterade till exempel miljöfrågor, djurhälsa och djurskydd, livsmedelssäkerhet, markanvändning, vattenskydd, arbetsmiljö samt kemikalieanvändning. Detta har negativ ekonomisk inverkan på lantbruksföretagarna. En undersökning utförd av Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) visade att ett lantbruk måste beakta omkring 400 lagar och regler.⁽¹⁾ Detta stora antal regler och lagstiftade krav gör det svårt att känna till dem alla, och lantbruksföretagare som inte följer dessa kan riskera höga bötfällningar och medföljande allvarliga ekonomiska konsekvenser, vilket skapar kraftig stress och oro bland lantbrukarna. Tidigare forskningsstudier och rapporter har visat att lantbruksföretagare upplever hög ekonomisk belastning samt mental stress orsakat av olika lagkrav och myndighets- och branschkontroller och inspektioner, samt myndigheters bemötande.⁽²⁻⁴⁾

De specifika syftena med projektet var att: 1) Identifiera och kvantifiera tidsåtgång och kostnader för myndighetsrelaterat arbete som belastar jordbrukssektorn, analysera effekterna av detta, undersöka hur lantbruksföretagarna upplever detta mentalt, och hur det påverkar företagsutveckling, expansion, nystart av företag, samt samla in förenklingsförslag; **2)** Sprida resultatet till berörda myndigheter, politiker och branscher för att verka för en positiv förändring av den nuvarande regelbörda och byråkrati för svenskt jordbruk och landsbygd.

Materiell och metoder

Projekt- och referensgrupp samt urval

Projektet inleddes med bildandet av en referensgrupp bestående av projektgruppen (en SLU forskare, en rådgivare från HS och en rådgivare från Växa Sverige) och representanter från LRF och LRF konsult samt tre lantbruksföretagare. Lantbruksföretagare till dagboksregistreringar och djupintervjuer rekryterades genom kontakter med rådgivare och chefer på Hushållningssällskapen och Växa Sverige runt om i landet.

Deltagarna som medverkade i de olika studier omfattade

- 75 lantbruksföretagare registrerade regelbundet i en digital dagbok under 6 månader över sommarhalvåret 2016 och 47 lantbruksföretagare fullförde registreringarna efter 6 månader. Kompletterande intervjuer genomfördes med 18 lantbruksföretagare.
- Intervjuer med 15 lantbruksföretagare, 10 rådgivare (fokusgrupp) och 5 tjänstemän på olika länsstyrelser i landet genomfördes under 2018.

Metoder

- I projektet gjordes en jämförelse av hur antalet lagar och branschkrav för lantbruksföretag har ändrats mellan åren 1996, 2006 och 2016 m.hj.a. Miljöhusesyn⁽⁵⁻⁷⁾ och bakomliggande lagstiftning.
- Lantbruksföretagarna registrerade tid och kostnad via inloggning i en digital dagbok som skapades för projektet 2016.⁽⁸⁾

- Djupintervjuer med lantbruksföretagare inom olika produktionsinriktningar och tjänstemän från olika länsstyrelser genomfördes för att få ökad förståelse för hur lantbruksföretagarna och tjänstemän uppfattade administrationen samt för att identifiera vilken administration de upplevde som tyngst, viktigast samt onödig. Två intervjuguider utvecklades för de två typerna av intervjuer.⁽⁸⁾

Resultat och diskussion

Ökat antal lagkrav och krav på journalföring, tillstånd och anmälningar. Inom projektet har det jämförts hur antalet lagar och branschkrav har ändrats mellan åren 1996, 2006 och 2016. Cirka 50 % av de lagkrav som faktiskt fanns 1996 var upptagna i Miljöhousesyn det året. Jämförelsen har visat att antalet lagkrav har ökat med 120% mellan 1996 och 2016 (se *Faktablad 2017:20*). Det fanns 278 lagkrav år 1996 att jämföra med 603 lagkrav år 2016. Flest lagkrav att följa har företag med nötkreatur. Den störst procentuella ökningen av antalet lagkrav har företag med hästverksamhet. År 2016 fanns det enligt Miljöhousesyn sammantaget krav på 22 planer eller journaler för alla produktionsinriktningar hopräknade jmf med 5 krav på journaler/planer i 1996. År 2016 fanns det enligt Miljöhousesyn krav på 33 tillfällen då ett lantbruksföretag enligt lagen skulle göra en anmälan eller skicka in en tillståndsansökan till en myndighet jmf med 6 krav år 1996.

Tid och kostnad för regelhantering. De 47 lantbruksföretag som ingick i studien hade totalt kostnader på 1,6 miljoner kronor under sex månader, vilket motsvarade drygt 34.000 kronor per företag (se *Faktablad 2019:4*). Dessa inkluderade beräknade kostnader utifrån de timmar lantbruksföretagaren registrerade att de låg på administration, samt eventuella konsultkostnader. Kostnaderna i denna studie härrörde främst till kostnader för den egna nedlagda tiden. Genom att sätta en timlön på 330 kr för detta arbete avspeglas kostnaderna på ett rimligt sätt, då det var kvalificerade personer som utförde administrationen. Den största delen, 760.000 kr, var sådant som lantbrukarna måste göra för att uppfylla olika lagkrav. Cirka 50% av denna kostnad utgjordes av djurkopplade aktiviteter i form av journalföring, rapportering och märkning av djur. Den näst största delen av kostnaderna, 520.000 kr, rörde ansökningar om stöd. Detta kunde anses vara en frivillig kostnad, som lantbruksföretagen valt för att det genererar en intäkt, men utan stöden skulle företagen gått med förlust. Jordbruksverket och Länsstyrelserna stod för 72% av företagens administrativa kostnader enligt dagboksregistreringarna och branschkraven för ca 13 %. Från siffrorna urskilde sig gårdarna med fjäderfä, där ca 40% av kostnaderna angavs tillhöra branschkrav.

Kostnader för administration som rör djurhållning. Den administration som tog mest tid var journalföring, rapportering och märkning av djur. Tidsåtgången för detta varierade från 0,8 till 179 timmar per 6 månader mellan företagen i studien. Stora djurgårdar lade mest tid på detta arbete. I studien redovisade 37 av lantbrukarna arbetstid och/eller kostnader kopplade till djurhållning. Variationen mellan de enskilda gårdarna var stor och var bland annat beroende av djurslag. Administrationen fungerade generellt sett bra, speciellt när dokumentationen var kopplad till den ordinarie produktionsuppföljningen. Företag med får eller getter upplevde administrationen kring djurhållning svårare och hade mycket höga kostnader per djurenhet. En orsak till denna skillnad var att mycket av arbetet var kopplat till varje individuellt djur snarare än per djurenhet. Fårhållning innebar många individer att dokumentera även i ett medelstort

fårföretag. Får och getter var inte heller kopplade till CDB, vilket kan vara en förklarande faktor. Det framkom även att företagarna generellt upplevde reglerna kring får krångliga med mycket dubbelarbete och de upplevde att regelverket och uppföljningssystemet borde förenklas. Även gårdens storlek hade betydelse och kostnaden per djur var betydligt högre för mindre besättningar jämfört med de större. I en mindre besättning låg journalföring och rapportering inte med i de dagliga sysslorna på samma sätt som i de större besättningarna. Något som görs mera sällan, men som ändå kräver att man är väl insatt i uppgiften, upplevs ofta som svårt och krångligt.

Kostnader för ansökan om EU-stöd. Totalt sökte 44 av företagen stöd från EU under de 6 månader registreringen pågick, 43 stycken sökte arealbaserade stöd eller miljöersättningar (SAM-ansökan) och 20 företagare lade tid på investeringsstödsansökan inom landsbygdsprogrammet. EU-ansökan för areal och miljöersättning tog i genomsnitt 9 timmar för företagen i studien, men varierade mycket beroende på företag. Även om det tog mycket tid var företagarna generellt sett nöjda med hur ansökan genomfördes. Kostnaderna för att ansöka om stöd varierade stort mellan företagen i studien. Från nära noll kronor upp till över 65.000 kr under 6 månader för det företag som hade störst kostnad. De som hade högst kostnad hade gjort både en SAM-ansökan och en ansökan om investeringsstöd. De stora skillnaderna i kostnad för stödansökan visade inte ett tydligt samband med storleken på gården. Istället visade data i denna studie att gårdar med stor areal ofta hade lägre kostnader per hektar för ansökan om arealbaserade stöd och miljöersättningar jämfört med mindre gårdar. Detta var troligen en effekt av att en stor del av arbetstiden förknippad med ansökan var densamma, oavsett hur stor gården var. Detta skapade en extra stor belastning på små till medelstora gårdar där kostnaden per hektar kunde vara flera gånger högre jämfört med de stora gårdarna i studien. Troligen var variationen i kostnad också en effekt av verksamhetens komplexitet, och vilken typ av stöd företagaren valde att ansöka om. Gårdar med nötkreatur la i genomsnitt mer tid på stödansökan än gårdar utan nötkreatur. Ansökan om investeringsstöd har för ett flertal av företagen varit en stor kostnadspost både i form av konsultkostnader och egen tid. I genomsnitt lade företagen som ansökte om investeringsstöd 17,4 timmar på sin ansökan under 6 månader. Studien har inte fångat hela kostnaden för en investeringsstödsansökan, då handläggningstiden ofta varit flera år och krav på kompletteringar kan ha kommit kontinuerligt under hela tiden. Därutöver tillkommer administration i samband med utbetalningsansökan.

Kostnader för kontroll. I dagboken registrerade företagen den tid de lade på att förbereda, genomföra och efterarbeta samt eventuellt överklaga en kontroll. Totalt redovisade 35 av de 47 företagen i studien kostnader för kontroller under ett halvår. 72% av företagen hade en kontroll av antingen myndighet eller bransch under projektiden och knappt 30% av företagen hade kontroll av både myndighet och bransch. Kontrollerna utfördes av Länsstyrelsen, kommunen, eventuella andra myndigheter samt av branschorganisationer. Arbetet i samband med myndighetskontrollerna tog i genomsnitt 9,7 timmar per företag som fått kontroll och spridningen var mellan 0,5 och 52 timmar. Mest tid lades på förberedelser inför kontroll och överklagande av kontrollresultat medan själva kontrolltillfället var ca 2 timmar. Kontrollerna bidrog till kostnader för företagen, och här fanns en stor variation mellan gårdar. Stora delar av kontrollerna var kopplade till stödssystemet, men kostnader för stödavdrag efter kontroll kunde inte registreras i projektet, då beslut om eventuella avdrag kom lång tid efter en kontroll. Drygt 40% av

deltagarna hade en eller flera branschkontroller under det halvår då de registrerade i dagboken. Den genomsnittliga tidsåtgången för dessa var 7,5 timmar per företag. Spridningen i tidsåtgång för branschkontroller var 0,5 till 27 timmar per 6 månader.

Ekonomisk och social hållbarhet för lantbruksföretagare. Intervjuresultaten med lantbruksföretagare i samband med dagboksregistreringarna visade att administrationen ansågs som orimligt stor av många företagare (*se Faktablad 2018:12*). Framförallt de mindre företagen upplevde att de hade mycket administrativa uppgifter i förhållande till hur många timmar de arbetade i produktionen samt i relation till lönsamheten. En företagare tyckte att det var ett problem att lönsamheten inte var tillräckligt hög för att kunna ha två lediga helger per månad. Hen ansåg att det därför var svårt att få parförhållanden att hålla med personer som inte var i lantbruksbranschen. Ett företag hade som ambition att på söndagar skulle endast den nödvändiga djurskötseln ske. Detta var dock svårt att hålla då det alltid var mycket jobb och lite personal och lönsamheten inte medgav mer anställd personal. För att få en hållbar social situation utanför arbetet ansåg dessa företagare att det som kunde förenklas var det administrativa arbetet i företaget, medan djurskötsel, växtodling och produktion hade mindre möjlighet att effektiviseras ytterligare. Företag med flera delägare eller anställda ansåg att de hade en fördel gällande administrationen då de kunde avsätta resurser för att köpa in tjänsten eller ha en deltidsanställd för administrativa uppgifter. Företagarna ansåg att små förändringar av lagstiftningen, även om det var förenklingar, innebar att regelverk och egenkontroll måste gås igenom och anpassas efter de nya förutsättningarna. Det orsakade negativ energi att sätta sig in i ändringarna även om dessa inte innebar ökade krav. Från intervjuerna med tjänstemännen framgick det att de ansåg att större företag hade lättare att sköta administrationen och upplevde att det skiljde mellan vad mindre och större företag hade för kapacitet att hantera administrationskraven. De större företagen upplevdes mer förändringsbenägna och hade lättare att ta till sig exempelvis förändrade krav på rutiner. Däremot upplevdes det inte vara någon skillnad på antalet avvikelser eller avvikelsernas allvar mellan små eller stora företag. De som varit företagare länge upplevdes ibland ha svårare att ta till sig nya krav och bryta de rutiner som de hade för sin verksamhet.

Lagstiftningens krav. Majoriteten av företagarna som intervjuades upplevde att lagstiftningen generellt sett var bra och fyllde en funktion. Det som upplevdes som ett problem var när en myndighet tillämpade lagstiftningen på ett sätt som företagarna inte ansåg fungerade i praktiken och med den dagliga verksamheten. Både tjänstemän och företagare upplevde att tillämpningen av lagstiftningen hade blivit hårdare över tid och att det med tiden blivit större fokus på skriftlig dokumentation än tidigare. Tidigare upplevdes kontrollerna mer fokuserade på sakfrågan, exempelvis djurväldfärd. Flera företagare uttryckte att de var trötta på alla som klagade över lagstiftningsbördan och att det sannolikt inte var bättre utomlands. Vid intervjuerna framkom även att flera företagare var osäkra på tillämpningen av lagstiftningen. De ansåg att det var svårt att få information och exempel på vad som ansågs som tillräckligt bra dokumentation och vissa uppgav att det var svårt att veta vad som var lagkrav och inte.

Kontroll av lantbruk. De flesta av de intervjuade företagen i studien upplevde att kontrollerna från kommunen och Länsstyrelsen generellt sett fungerade bra. Samtidigt hade nästan samtliga företag erfarenhet av kontrollanter eller inspektörer som företagen bedömde inte hade kompetens nog för att genomföra den tillsyn de skulle. För att få en så bra kontroll som möjligt önskade flera företagare att kontrollerna skulle aviseras i tid,

så att de hann förbereda sig, plocka fram dokumentation och planera sin tid för att kunna närvara vid kontrollen.

Relation mellan kontrollant och företag. Företagen ansåg det att det var ett problem när de uppfattade kontrollantens kompetens som bristfällig. De tillfällen då det var speciellt viktigt med hög kompetens hos kontrollanten var när kontrollen kunde få stora ekonomiska konsekvenser samt vid djurskyddskontroller. Flera företag hade velat se obligatorisk praktik för djurskyddsinspektörer på gårdar med produktionsdjur om de saknade praktisk erfarenhet. Det framkom farhågor om att vissa djurskyddskontrollanter hade en personlig agenda och ogillade djurhållande produktionsjordbruk och därför ställde hårdare krav än vad lagstiftningen krävde. De intervjuade tjänstemännen ansåg att media ofta svartmålad djurskyddskontrollanterna och att de fick utstå mycket kritik. De såg också en risk i facebook-grupper, bloggar och andra sociala medier där alla åsikter kunde få fritt spelrum och trissa upp företagare mot myndigheten. Det hände att företagare inte hälsade när kontrollanten kom ut till gården, att företagaren var tydligt avigt inställd och letade efter brister hos kontrollanten. Bristen på kommunikation vid kontrollen medförde att det var svårare att genomföra den på ett bra sätt. En tjänsteman var orolig för att en grupp företagare till och med skulle ge sig på hans familj. Flera företagare var oroliga inför kontroll. Även om de ansåg att de hade god kunskap om regelverket, var de osäkra eftersom lagstiftningen upplevdes så omfattande (*se Faktabladet 2018:11 och 2018:12*). En företagare uttryckte att hen kände sig som en brottsling i systemet och bar på ständig oro att något skulle vara fel.

Varför skiljer sig uppfattningen mellan olika företag? Flera företag trodde att kontrollerna varierade både i frekvens, kostnad och "hårdhet" beroende på vilken kommun eller region som företaget verkade i. Ett företag som själv transporterade djur till ett slakteri över länsgränsen upplevde stora skillnader mellan två Länsstyrelser tolkning av regelverket kring transporter. Den ena Länsstyrelsen var tillmötesgående och tveksamheter löstes via telefon, medan den andra krävde skrivna inlagor och svarade med brev med vad som uppfattades som otrevligt tonläge. Bemötandet ansågs vara en viktig parameter för en lyckad kontroll. Företagarna uppskattade kontrollanter som hade ett trevligt bemötande och rak kommunikation. Företagarna ville bli bemötta med respekt och uppskattade för att de skapar livsmedel, arbetstillfällen, betalar skatt och skapar samhällsnytta. De ville inte betraktas som "kontrollobjekt". En tjänsteman ansåg att deras länsstyrelse lade stor vikt vid bemötande och hur en kontrollant skulle uppträda och vid en kontroll. Viljan och ambitionen hos arbetsgivaren var tydlig att de skulle vara ett gott bemötande utåt. Personkemin mellan kontrollant och företagare ansågs spela en viktig roll och flera företagare trodde att det hade inverkan på kontrollresultatet. Vissa företagare delegerade kontrollen till den yngre generationen om det tidigare funnits konflikt med myndigheten. Ett företag hade en uttalad strategi för bemötande vid kontroller. Flera av företagen upplevde en maktobalans gentemot kontrollanter och de kände sig i underläge mot dessa.

Dokumentation av kontroll. Flera uttryckte att de hade önskat få kontrollprotokollet i samband med kontrollen. Detta erbjöds ofta av branschkontrollanterna men sällan vid kontroll utförd av kommun eller länsstyrelse. Istället uppgav flera företagare att det kunde ta lång tid, ibland mer än sex månader, att få ett skriftligt kontrollresultat från en kommunal kontroll. Några företag uppgav att protokollet från kontrollen inte överensstämde med vad kontrollanten hade framfört på plats. Företagaren hade uppfattat

att allt var bra vid kontrolltillfället och det inte fanns några avvikelser. När kontrollresultatet kom skriftligt fanns där flera avvikelser som inte framförts vid själva kontrollen. Hur kontrollprotokollet var formulerat ansågs viktigt. En företagare påpekade att det varit trevligare om det i inspektionsprotokollet stod att ”Allt såg bra ut” istället för ”Vi hittade inga fel”.

När bransch och myndigheter kontrollerar samma. Flera företag beskrev att deras företag dubbel- eller trippelkontrollerades i och med att kommunen, Länsstyrelsen samt branschorganisationer helt eller delvis kontrollerade samma sak. Kontrollerna ansågs tidskrävande, främst för att företagen behövde leta fram dokument inför kontrollen och detta kunde ta flera timmar. Flera företag framförde önskemål om att bransch och myndighet skulle samarbeta eller samverka kring kontroller. Ett företag berättade att Länsstyrelsens förprövningsavdelning samarbetade med Svenska ägg och genomförde kontroll av stallarna samtidigt. Kontrollen genomfördes på 30 minuter och företagaren upplevde kontrolltillfället positivt. Ett företag hade försökt förekomma risken för dubbelkontroll genom att bjuda in olika myndighetskontrollanter samtidigt som branschkontrollanten. Företagaren ansåg att detta skulle bespara honom mycket tid, samtidigt som det skulle bli en intressant diskussion då hen upplevde att olika lagstiftning motverkade varandra. Detta skulle synliggöras för de medverkande om de deltog vid samma möte, menade företagaren.

Ekonomiska konsekvenser. Kontrollanterna upplevde att synen på dem hade ändrats i och med att kontrollerna nu kunde bli mer kostsamma för företaget. Tvärvillkorskontroller upplevdes extra jobbiga av både lantbruksföretagare och kontrollant av det skälet. Kontrollanterna upplevde att det fanns en större rädsla hos företagen nu jämfört med tidigare. En företagare uppgav vid intervjun att kommunen uttalat sagt att kontrollen var till för att hitta fel hos företagen och att kommunens ekonomi var beroende av sanktioner som skulle betalas av företag. Även en före detta tjänsteman på en kommun bekräftade detta.

Om- och överprövning av myndighetsbeslut. Ett företag menade att det vid kontroll var viktigt att stå på sig och inte acceptera vad kontrollanten sa, då kontrollanter inte alltid har rätt. En tjänsteman uttryckte att det var svårt med lagstiftning som gav utrymme för tolkning. Vid argumentation var det svårt att veta vem som hade rätt och vem som hade fel. Hen önskade mer bakgrundsinformation om lagstiftningen för att underlätta tolkning och argumentation. Tjänstemännen i studien ansåg att de jobbade mycket för samsyn och kvalitetsgranskade varandras arbete genom att exempelvis ibland vara två på kontroll. Ibland kom det därför två inspektörer från kommunen, vilket medförde att företagaren var i numerärt underläge vilket kunde förstärka känslan av maktobalans. Ett företag önskade att det skulle vara möjligt och enkelt för företagen att få en ”second opinion” vid en kontroll. Om personkemin inte stämde och företagaren och kontrollanten inte var överens hade företaget velat att de visste vart de skulle vända sig för att få en annan kontrollant och ytterligare en bedömning. Det framkom också önskemål om att det skulle vara lättare att överklaga kommunens och myndigheters beslut. Ett företag ansåg att det borde finnas hjälp att få för den enskilde att överklaga, utan att det riskerar att bli en dyr process. Företag som sökte tillstånd enligt miljöbalken för utökad djurhållning ville sällan överklaga de produktionsvillkor som var förknippade med tillståndet eftersom det ansågs vara dyrt samt försena produktionsökningen.

Egenkontroll. Att upprätta en egenkontroll upplevde flera företag arbetsamt, men när det väl fanns checklistor att följa upplevdes det bra. Ungefär hälften av de intervjuade uppgav att de använt sig av LRF:s miljöhousesyn som hjälp i sin egenkontroll. De som använde sig aktivt av den upplevde den som ett bra stöd i sitt arbete. Framförallt tillståndspliktiga företag ansåg sig haft nytta av den. De som inte använde miljöhousesynen aktivt tyckte att den var för omfattande. En tjänsteman tyckte att miljöhousesynen var bra förutsatt att det fanns en åtgärdsplan, men ofta saknades det.

Förenkling av befintlig lagstiftning och regelverk. I samband med intervjuer och samtal med företagare och tjänstemän framkom flera förslag på förenklingar av befintlig lagstiftning. Dessa förslag har sammanställts i en lista, som i kapitel 9 och i bilaga 1 i den publicerade projektrapporten.⁽⁸⁾ Listan utgör en blandning av stora och små förändringar, men gemensamt för dessa är att de ses som hinder för företagsutveckling. Listan har förmedlats till bland annat Jordbruksverket och riksdagsledamöter.

Myndigheters regleringsbrev. I regleringsbreven skriver regeringen årsvisa mål och uppdrag till svenska myndigheter. Detta styr vad myndigheten arbetar med under året. Flera myndigheter har i varierande omfattning haft i uppdrag att förenkla för företag under de senaste 18 åren.

Jordbruksverkets regleringsbrev. Jordbruksverket är en av de myndigheter som flest gånger fått i uppdrag att arbeta med att förenkla för företag under de senaste 18 åren. Myndigheten har under perioden 2003 till 2020 fått i uppdrag att förenkla för företag i 13 av 18 regleringsbrev (72%).⁽⁹⁾ Under perioden 2007 och 2013 fanns ett mål om att minska de administrativa kostnaderna för företagen med 25%.⁽¹⁰⁾ Därefter har funnits både generella och specifika mål för att förenkla för företagen. I enstaka frågor har Jordbruksverket haft i uppdrag att redovisa konkreta åtgärder till Näringsdepartementet. Ett stickprov av förenklingsarbetet 2008-2010 utvärderades av Tillväxtverket år 2012. Tillväxtverket utvärderade då den administrativa kostnaden för två frågeställningar inom området ”Ansökan om direktstöd och utbetalning – gårdsstöd”, då detta område bedömdes som det mest kostnadskrävande avseende att lämna information till olika myndigheter. Undersökningen fann att kostnaden för företagen inom detta område hade minskat med 40% till följd av att företagen kunde ansöka om stöden elektroniskt (Tillväxtverket 2013). Under 2013 genomfördes ”Förenklingsresan” av Jordbruksverket tillsammans med flera andra myndigheter och branschorganisationer.⁽¹¹⁾ Detta arbete resulterade i att 100 förenklingsförslag presenterades. I detta projekt har två lantbruksföretag medverkat som medverkade i Förenklingsresan 2013. Dessa upplevde en besvikelse över utebliven effekt från ”Förenklingsresan” för deras bransch.

Länsstyrelsernas regleringsbrev. Länsstyrelsen har i samma omfattning som Jordbruksverket fått uppdrag att arbeta med förenklingar för företag. Uppdragen har framförts antingen direkt i Länsstyrelsens egna regleringsbrev, eller indirekt då Länsstyrelsen varit omnämnd i Jordbruksverkets regleringsbrev.⁽⁹⁾ Myndigheten har under perioden 2003 till 2020 direkt eller indirekt fått i uppdrag att förenkla för företag i 13 av 18 regleringsbrev (72%). År 2017 infördes en förordning om Länsstyrelseinstruktion: Förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion i vilken det i §5 punkt 7 står att ”Länsstyrelsen ska i sin verksamhet verka för att förenkla för företag”. Förenklingsarbetet utvärderas genom de s.k. ”Brukarundersökningarna” som genomförs på uppdrag av respektive Länsstyrelse. I brukarundersökningen har företagen som haft kontakt med Länsstyrelsen efteråt kunnat utvärdera sin upplevelse av kompetens,

handläggningstid, bemötande etc inom det specifika området som företagaren senast haft ett ärende inom. Företagaren har som sista fråga i intervjun möjlighet att lämna ett förenklingsförslag inom det aktuella området, inte inom andra områden. I praktiken kan brukarundersökningarna ses som ett sätt att utvärdera hur företagen upplever den befintliga verksamheten på Länsstyrelserna, men med begränsade möjligheter att lämna förenklingsförslag. Länsstyrelserna fick i regleringsbrevet ett uppdrag att sammanställa och rapportera sitt förenklingsarbete till Näringsdepartementet.⁽¹²⁾ En genomgång av dessa visar att det genomförts flera förenklingar och informationsinsatser i syfte att förenkla för företagen (det har dock även rapporterats in aktiviteter där det inte är uppenbart att det förenklar för företagen utan snarare förenklar för myndigheten). Företagen upplever generellt sett bemötandet och servicen god hos Länsstyrelserna, även om det finns variationer både avseende geografi och ämnesområde. Enligt en sammanställning⁽¹²⁾ uppnåddes målen för handläggningstiden för förprövningsärenden i 91% av ärendena. Målen för handläggningstid för tillståndsärenden uppnåddes i 61% av ärendena. För tillståndsärenden kan upprepade krav på kompletterande uppgifter medföra att tiden innan tillståndsansökan anses komplett bli utdragen, vilket inte avspeglas i handläggningstiden, då denna mäts från det att länsstyrelsen anser ansökan komplett. Detta upplevde lantbruksföretagarna som både mentalt och ekonomiskt påfrestande. Enligt brukarundersökningen är detta den avdelning inom Länsstyrelsen som företagen är minst nöjda med bemötandet.

Kritisk metodologisk reflektion. I projektet har kunskap insamlats för att beskriva och sätta fokus på omfattningen av lagstiftningen (antal regler) som berör lantbruks- och landsbygdsföretag i Sverige, och den tid och kostnad relaterat till administrativt arbete med regelverk som belastar företagarna. Dessutom har samtal med både företagare, rådgivare och tjänstemän belyst deras uppfattning av den myndighetsrelaterade arbets- och ekonomiska samt mental börda som företagarna och myndigheterna upplever i det dagliga. Projektet var ett 3 årigt projekt som enligt projektplan skulle pågå under 2016-2018, men förlängdes till slutrapportering juni 2020. Ett omfattande empiriskt material insamlades under projektperioden 2016-2019 och analyserades av projektgruppen. Insamlingen av data gjordes genom analys av antal regler från 1996, 2006 och 2016 (Miljöhousesyn) och övrig lantbruksrelaterat lagstiftning, en digital dagbok för registrering av tid och kostnad för myndighetsrelaterat arbete samt genom intervjuer och workshops. En styrka i projektet har varit det triangulära angreppssättet med användning av olika metoder för att samla in och validera det empiriskt insamlade materialet, där resultaten från Miljöhousesyn, den digitala dagboken, intervjuerna, seminarier och workshops har bekräftats och kompletterat varandra. Likaså har en styrka varit tillgängligheten och möjligheten att jämföra Miljöhousesyn som funnit i mera än 20 år samt alla företagare, rådgivare och tjänstemän som visat stor villighet och intresse att delta i projektet. En ytterligare styrka i projektet har varit den mång- och tvärvetenskapliga projektgruppen från både akademi och rådgivningssektorn, som med kompetens inom sina respektive områden har nyttjat och lärt av varandras kompetens och kunskap om analysmetoder samt vetenskaplig och branschkompetens. En av projektets svagheter var svårigheten att få ett stort antal väldigt upptagna lantbruksföretagare att under en hel 12 månaders period regelbundet registrera den tid och kostnad som de lade ner på myndighetsrelaterat arbete. Det hade stärkt projektet och dess resultat, om flera företagare hade bidragit till registreringarna i det digitala verktyget; detta för att få mera data och en bättre helhetsbild,

för att kunna dra mer säkra och genuina slutsatser. Projektgruppen anser dock att det insamlade empiriska materialet har gett tillförlitliga resultat.

Slutsatser

De främsta slutsatserna från det 3-åriga forsknings- och utvecklingsprojekt baserad på analys av 20 års lagstiftning (1996-2016) relaterat till svenskt lantbruk och landsbygd, registrering av tid och kostnader för lantbruksföretagarnas myndighetsrelaterade arbete, intervjuer med lantbruksföretagare och rådgivare samt genomförda seminarier och workshops: **a)** Under 20-årsperioden 1996-2016 ökade antalet lagkrav som berör lantbruket med 120%, ca 450 lagkrav; **b)** Kravet på antalet journaler ökade under samma period med 340%; **c)** Tillfällena då det krävs en anmälan eller tillstånd ökade med 450%; **d)** Den administrativa aktivitet som tog mest tid var journalföring, märkning och rapportering av djur; **e)** Kostnaden för rapportering av djur (per djurenhet) var fem gånger högre för får jämfört med nötkreatur; **f)** Förberedelser, genomförande och efterarbete av kontroller var den administrativa aktivitet som tog näst mest tid för företagen; **g)** Drygt 70% av företagen som deltog i studien kontrollerades minst en gång under en sexmånadersperiod; **h)** Ungefär 30% av företagen kontrollerades av både myndighet och bransch under samma period; **i)** Flera företag framförde önskemål om att kommuner, myndigheter och bransch skulle samordna kring kontroller; **j)** Ett problem med låg kompetens, speciellt inom djurskydd bland kontrollanter och inspektörer; **k)** Företagarna upplevde tvärvillkorskontroller påfrestande, då en avvikelse kunde få stora ekonomiska konsekvenser; **l)** Tolkning av lagstiftningen och tillämpning olika beroende på geografiskt område och **m)** Den tilltagande byråkratin tar tid att hantera och medför en kostnad och mental belastning för företagen.

Nytta för näringen och rekommendationer

Det har under projektperioden varit ett stort intresse för projektet, som har satt fokus på problematiken, kvantifierat tid och kostnader som lantbruksföretagare lägger ner för att uppfylla de otaliga kraven från myndigheterna och branschens certifieringssystem. Resultaten har under projektperioden kommunicerats och diskuterats på seminarier och workshops med lantbruksföretagare, rådgivare och beslutsfattare. Detta för att möjliggöra en framtid för Lantbruks-Sverige med mindre tidsåtgång och kostnader orsakat av lagstiftning och myndighetsutövning. I projektet har konkreta förenklingsförslag tagits fram, undervisnings-/informationsmaterial producerats, populärvetenskapliga Faktabladd och en projektrapport producerats, som är direkt användbara för näringen och myndigheter. Resultatet från projektet kommer även i fortsättningen att användas för att påverka den allmänna opinionen, men framförallt för att påverka opinionsbildare och utövare för att förbättra situationen för Sveriges lantbruksföretagare. Ett resultat av projektet är ett nyligen av Jordbruksverket beviljat fortsättningsprojekt, *Metodutveckling för Regelförenkling*, med syftet att fortsatt verka för en utveckling som medför att lantbruksföretag upplever att regelbördan minskar och att kvarvarande lagstiftning är relevant och funktionell. Projektet kommer att påbörjas under 2020 (Projektledare Sara Bergström-Nilsson).

Referenser

1. LRF. 2006. *Varför krångla till det? Fem raka förslag som förenklar för företagarna i de gröna näringarna*. Informationsfolder)
2. Lunner Kolstrup C & Lundqvist P. 2013. *Lantbrukets & landsbygdens psykosociala puls - Screening av psykosociala arbetsförhållande, psykisk hälsa och sociala nätverk bland lantbrukare och landsbygdsföretagare*. SLU Fakultetsrapport 2013:20 <https://pub.epsilon.slu.se/10578/>
3. Lunner Kolstrup, C., Kallioniemi, M., Lundqvist, P., Kymäläinen, H.-R., Stallones, L. and Brumby, S. (2013). *International Perspectives on Psychosocial Working Conditions, Mental Health, and Stress of Dairy Farm Operators*. Journal of Agromedicine, 2013, 18(3), 244-255. <https://doi.org/10.1080/1059924X.2013.796903>
4. Wretling Clarin A & Karlsson J. 2012. *Kraven kostar. Jordbruksföretagarens administrativa kostnader för myndighets- och branschkrav*. Rapport 2012:31. <https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/kraven-kostar-jordbruksforetagarens-administrativa-kostnader-for-myndighets-och-branschkrav.html>
5. LRF, 1996. *Miljöhusesynd 1996*. <http://www.miljohusesyn.nu/>. (endast i tryckt form)
6. LRF, 2006. *Miljöhusesynd 2006*. <http://www.miljohusesyn.nu/>. (digital pren.tjänst)
7. LRF, 2016. *Miljöhusesynd 2016*. <http://www.miljohusesyn.nu/>. (digital pren.tjänst)
8. Bergström-Nilsson S, Lans Strömblad H och Lunner Kolstrup C. 2020. *Byråkratin i lantbruket belastar och kostar*. Fakulteten för LTV, SLU. Rapport 2020:7. ISBN: 978-91-576-8980-1. In press; kommer att finnas digitalt <https://pub.epsilon.slu.se/>
9. Ekonomistyrningsverket. 2019. Regleringsbrev – Statsliggaren. <https://www.esv.se/statsliggaren/>
10. Regeringen. 2007. *Regeringens handlingsplan för regelförenklingsarbetet - En redovisning av det första steget* Maj 2007 <https://www.regeringen.se/49bbbd/contentassets/75f6585c014d42d8a57b2b5ce8f47774/regeringens-handlingsplan-for-regelforenklingsarbetet---en-redovisning-av-det-forsta-steget>
11. Jordbruksverket. 2015. *Förenklingsresan har lett till 100 förenklningar för lantbrukare*. <https://news.cision.com/se/jordbruksverket/r/forenklingsresan-har-lett-till-100-forenklingar-for-lantbrukare.c9734567>.
12. Länsstyrelsen Kalmar Kronoberg, 2018. *Sammanställning av rapportering från länsstyrelserna inom uppdrag 55 i regleringsbrevet 2017, förenklingsarbete för företag*.

Del 3: Resultatförmedling

Vetenskapliga publiceringar	<p><i>Human social aspects of global livestock production</i>. Författare: Christina Lunner Kolstrup. En peer review short communication (manuscript) submittat 200624 till International Journal of Agriculture and Natural Resources https://www.rcia.uc.cl/index.php/ijanr (projektresultaten omnämns i ett avsnitt). Planering publicering i Vol 47, No 2 (2020)</p> <p>Ytterligare en peer reviewed artikel är planerad för submission och publicering under 2020/2021.</p>
Övriga publiceringar	<p>Publicerad populärvetenskaplig projektrapport</p> <p>Bergström Nilsson S, Lans Strömblad H och Lunner Kolstrup C. 2020. <i>Byråkratin i lantbruket belastar och kostar</i>. SLU, LTV Fakultetsrapport 2020:7. ISBN: 978-91-576-8980-1 (In press). Kommer att finnas digitalt på https://pub.epsilon.slu.se/</p> <p>Publicerade populärvetenskapliga Faktablad (4 st):</p> <p>Lunner Kolstrup C, Bergström Nilsson S, Lans Strömblad H. <i>Kraftigt ökat antal lagkrav för lantbruksföretag</i>. LTV-fakultetens Faktablad 2017:20. SLU. Länk till Faktabladet: https://pub.epsilon.slu.se/14423/.</p> <p>Bergström-Nilsson S, Lans Strömblad H, Lunner Kolstrup C. <i>Kontroll av lantbruk – orimliga konsekvenser oroar</i>. LTV-fakultetens Faktablad 2018:11. SLU. Länk till Faktabladet: https://pub.epsilon.slu.se/15895/</p> <p>Lans Strömblad H, Bergström-Nilsson S, Lunner Kolstrup C. <i>Mängden och tillämpningen av lagkrav oroar och begränsar företagandet på landsbygden</i>. LTV-fakultetens Faktablad 2018:12. SLU. Länk till Faktabladet: https://pub.epsilon.slu.se/15896/</p> <p>Bååth Jakobsson S, Lans Strömblad H, Bergström-Nilsson S, Lunner Kolstrup C. <i>Lantbrukets kostnad för regelhantering</i>. LTV-fakultetens Faktablad 2019:4. SLU. Länk till Faktabladet: https://pub.epsilon.slu.se/16063/</p>
Muntlig kommunikation	<p>Urval av muntliga presentationer: (fullständig lista i projektrapporten https://pub.epsilon.slu.se/)</p> <p>Presentation och diskussion av projektresultaten på Riksdagsseminarium den 6 mars, 2019, Myntsalen Stockholm. Arrangör: Elisabeth Falkhaven riksdagsledamot (MP) och Kristina Yngwe, riksdagsledamot (C) och ordförande i miljö- och jordbruksutskottet</p> <p>Presentation på Hushållningssällskapets nationella rådgivarkonferens 6-7 oktober 2019</p> <p>Presentation av resultaten 191106 för chefer på Jordbruksverket. Arrangör Rebecka Hymnelius, JV</p>

	Seminarium regler och villkor med HS, Växa, LRF, Lst Halland, Stommens gård/Köinge bygdegård 180411
	Film från Almedalsseminarium finns på SLU's hemsida, Facebook samt Youtube https://www.facebook.com/slu.sweden/videos/2122254217809556/
	Presentation av projektresultat för Jordbruksverket och LRF i Stockholm 2018
	Presentationer på Borgeby Fältdagar, diskussion med lantbrukare, företagare och organisationer
	Presentation av resultat på arbetsmiljökonferensen FALF den 13-15 juni 2017, SLU Alnarp
	SLF seminarium i Stockholm 2017 https://www.youtube.com/watch?v=6-RzeugcE2k
	Pressträff om första delresultaten (Faktabladet 2017:20) (miljöhusen syngranskning) 2016 hos Magdalena och Magnus Gustavsson på Skottorp Hansagård 1, Laholm (pressdeltagare ATL, P4 Halland, SVT Halland, Lantbruks Nytt, Hallandsposten, Laholms tidning)
	Föreläsning på NIVA kursen Occupational Health and Safety in Agriculture and Horticulture 2016
	Poster på Hushållningssällskapets konferens 2016 (Årsstämma)
	Vetenskaplig presentation på konferensen Agricultural Occupational Health & Safety, NMAOHS 160826
	Poster presenterades och informationsblad lämnades ut på Borgeby https://www.slu.se/globalassets/ew/org/inst/aem/amnen-och-verksamheter/arbetsvetenskap/byrakerati/poster_borgeby-faltdagar-2016.pdf
	Poster seminarium om mer lönsam kött- och mjölkproduktion i Skåne, Övedskloster (LRF, Skånesemin, Skånes Nötköttproducenter, Skånemejerier, Länsstyrelsen, SLU)
	Docentföreläsning <i>People working in the animal world – an environment shaped by humans</i> den 161111 (Lunner Kolstrup, SLU) https://www.slu.se/ew-nyheter/2016/11/docentforelasning-christina-lunner-kolstrup/
	Projektresultaten har årligen inkluderats i SLU undervisningen på olika kurser för lantmästare 2016-2019
Övrigt	Inspelade pitch film (Youtube) om projektet och resultaten: 1) <i>Vi behöver minska regelbördan för svenskt lantbruk</i> (Christina Lunner Kolstrup) https://youtu.be/OOsk9ZdQVA4 2) <i>Antalet regler har ökat 20 procent på 20 år</i> (Helena Lans Strömblad) https://youtu.be/waJKwUFy39E 3) <i>Gör det enklare att förstå förenklingar</i> (Sara Bergström-Nilsson) https://youtu.be/b6_w901LqCY Spellista med alla 3 pitchfilm: https://www.youtube.com/playlist?list=PL0x9uiykwbeE8MDhZzffjeOkHY4sm3yhhu
	Inspelade föreläsningar (5 st): 1) Bakgrund och regel mängd för lantbruket (Föreläsning nr 1) https://youtu.be/8DA0-qf2yY4

<p>2) Tid och kostnad för att följa regler (Föreläsning nr 2) https://youtu.be/4YRc2P6Ntbo</p> <p>3) Upplevelser och känsla kopplad till regelverket (Föreläsning nr 3) https://youtu.be/zIcGOMzgdjs</p> <p>4) Vilken utveckling behövs framöver? (Föreläsning nr 4) https://youtu.be/0sR2SKpthE</p> <p>5) Förenklingsförslag från lantbrukare (Föreläsning nr 5) https://youtu.be/AXLjCJcGpBs</p> <p>Spellista – alla 5 föreläsningar: https://www.youtube.com/playlist?list=PLbOgo0wdonmu3Bof0e0R-9mhEIfgrxPGw</p>
<p>78 insamlade konkreta förenklingsförslag från lantbruksföretagare, rådgivare och tjänstemän. Finns i projektrapporten https://pub.epsilon.slu.se/</p>
<p>Projekt hemsida: https://www.slu.se/institutioner/arbetsvetenskap-ekonomi-miljopsykologi/arbetsvetenskap/var-forskning/projektsidor/byrkratin-i-lantbruket-belastar-och-kostar/</p>
<p>Urval av media artiklar: (omfattande lista i projektrapporten https://pub.epsilon.slu.se/)</p>
<p>Artikel månadens porträtt (Christina Lunner Kolstrup, <i>Vi behöver rensa upp bland lagar och regler</i>) i Lantbrukets affärer, augusti 2018</p>
<p>Intervju till LantbruksNytt (kopplat till Borgeby 29 juni 2017) http://www.lantbruksnytt.com/tv/program/2017-07-20/</p>
<p><i>Lagkrav och regelkrångel tungt för lantbrukarna.</i> ATL, 28 juni 2017. http://www.atl.nu/lantbruk/lagkrav-och-regelkrangel-tungt-for-lantbrukarna/</p>
<p>Inslag i P4 Halland. <i>Lantbrukare vill rensa upp i byråkratiträsk</i> (publicerat den 27 september 2016; Henrik Martinell) http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=128&artikel=6526754</p>
<p>SVT Nyheter Halland. <i>Kraven på bönderna ökar</i> (publicerat den 28 september 2016; Alice Nilsson Loth) http://www.svt.se/nyheter/lokalt/halland/okade-lagkrav-pa-lantbruket</p>
<p>Land Lantbruk. <i>Ny studie: lantbrukets regelkrångel har ökat med 120 procent</i> (publicerat den 28 september; Helena Wennström) http://www.lantbruk.com/lantbruk/ny-studie-lantbrukets-regelkrangel-har-okat-med-120-procent</p>
<p>MyNewsDesk (SLU) (publicerat den 22 september; Marianne Persson, SLU. <i>Pressträff: Kraftig ökning av antalet krav på lantbruket</i> http://www.mynewsdesk.com/se/sveriges_lantbruksuniversitet_slu/pressreleases/presstraeff-kraftig-oekning-av-antalet-krav-paa-lantbruket-1571685</p>